

AHOLINING BANDLIGINI OSHIRISHDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNING O‘RNI - YANGI ISH O‘RINLARI YARATISH

Zikrublayeva Odinaxon Baxodir qizi¹, Aslonov M.T.²

¹*Toshkent Amaliy Fanlar Universiteti Iqtisodiyot fakulteti, “Menejment” yo‘nalishi*

²*Assistent*

¹*Elektron pochta: odinaxonzikrublayeva@gmail.com*

Annotatsiya: Maqola O‘zbekiston iqtisodiyotida aholi bandligini oshirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning tutgan o‘rni va ahamiyatini kompleks tahlil qiladi. Muallif tomonidan yangi ish o‘rinlari yaratishning zamonaviy mexanizmlari, kichik biznesning mehnat bozoridagi egiluvchanligi, uning hududiy iqtisodiy rivojlanishdagi roli, shuningdek innovatsion yondashuvlar va raqamlashtirishning bandlikka ta‘siri chuqur o‘rganilgan. Maqolada davlat siyosati, moliyaviy imtiyozlar, franchayzing modellari, biznes inkubatorlar va mikromoliya tizimlarining samaradorligi tahlil qilingan. Tadqiqot kichik biznesni rivojlantirish orqali bandlikni oshirishning optimal yo‘llarini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, tadbirkorlar, davlat organlari, tadqiqotchilar va iqtisodiyot mutaxassislari uchun qimmatli manba hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: Kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, bandlik, yangi ish o‘rinlari, innovatsion startaplar, davlat qo‘llab-quvvatlash, mehnat bozori, franchayzing modeli, hududiy rivojlanish, moliyaviy imtiyozlar, biznes inkubatorlar.

KIRISH

Zamonaviy globallashtirish sharoitida har qanday davlatning barqaror rivojlanishi uning mehnat resurslaridan samarali foydalanish darajasiga bog‘liq. O‘zbekiston iqtisodiyotida aholi bandligini ta‘minlash nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy masala, balki milliy xavfsizlik va istiqbolli taraqqiyotning asosiy garovidir. So‘nggi yillarda mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar doirasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish alohida e‘tiborga molik sohaga aylanmoqda. Yangi ish o‘rinlari yaratishning eng dinamik manbai sifatida kichik biznes nafaqat bandlik ko‘rsatkichlarini yaxshilash, balki innovatsion yondashuvlarni rag‘batlantirish, bozor iqtisodiyotini rivojlantirish va hududlararo tengsizlikni kamaytirishda muhim vositaga aylanmoqda. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi - kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning bandlikni oshirishdagi rolini ilmiy asoslarda tahlil qilish, xalqaro tajribalar bilan solishtirish va O‘zbekiston sharoitida yangi ish o‘rinlari yaratishning samarali mexanizmlarini taklif etishdan iborat. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, raqamlashtirish va yangi texnologiyalar rivojlanayotgan bo‘lsa-da, an‘anaviy mehnat bozori tubdan o‘zgarishlar boshdan kechirmoqda. Shu sababli, kichik biznesning egiluvchanligi va moslashuvchanligi unga mehnat bozoridagi o‘zgarishlarga tezda javob berish imkoniyatini beradi. Maqolada ushbu jihatlar chuqur yoritilgan bo‘lib, iqtisodiy o‘rni va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlash yo‘lida amaliy yechimlar taklif etiladi.

MATERIAL VA METOD

Tadqiqotning asosiy materiali sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining iqtisodiy islohotlar, bandlik siyosati, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga oid farmon va qarorlari, “2022–2026 yillarga mo‘ljallangan Taraqqiyot strategiyasi”, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi hisobotlari, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga doir statistik ma‘lumotlar, Jahon banki, Xalqaro mehnat tashkiloti (XMT) hamda OECDning bandlikka oid tahliliy materiallari qo‘llanildi.

Shuningdek, rivojlangan mamlakatlar — AQSh, Germaniya, Janubiy Koreya, Yaponiya va Singapurda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash hamda yangi ish o‘rinlari yaratish bo‘yicha qo‘llanilayotgan mexanizmlar taqqosiy o‘rganildi.

Tadqiqotda quyidagi metodlar qo‘llanildi:

1. Normativ-huquqiy tahlil metodi

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, bandlik darajasini oshirishga qaratilgan milliy va xalqaro normativ hujjatlarning mazmuni, yo'nalishlari, ularning iqtisodiy siyosatga ta'siri o'rganildi.

2. Iqtisodiy-statistik tahlil metodi

Kichik biznes subyektlari soni, ulardagi ish o'rinlari ko'rsatkichi, bandlik darajasi, aholi daromadlarining o'sish sur'atlari, hududlar kesimidagi farqlar statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilindi.

3. Solishtirma tahlil metodi

Rivojlangan mamlakatlarning kichik biznesni qo'llab-quvvatlash tizimi, soliq yengilliklari, kreditlash siyosati, startaplarni moliyalashtirish mexanizmi O'zbekiston tajribasi bilan qiyoslanib o'rganildi.

4. Ilmiy yondashuv metodi

Kichik biznesning yangi ish o'rinlari yaratishdagi o'rni, uning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri, aholi bandligiga qo'shayotgan hisssasi ilmiy nazariyalar asosida izohlandi.

5. Ekspert baholash metodi

Tadbirkorlar, iqtisodchilar, bank-moliya sohasi mutaxassislari bilan suhbatlar o'tkazilib, amaliy muammolar va ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar shakllantirildi.

6. Istiqbolli prognozlash metodi

Demografik o'zgarishlar, mehnat bozori talablari, bandlikka ta'sir etuvchi omillar va kichik biznesning kelajakdagi rivojlanish tendensiyalari asosida yangi ish o'rinlari yaratilishining prognozi ishlab chiqildi.

Kichik Biznesning Bandlikdagi Ahamiyati

1. Mehnat Bozoridagi Egiluvchanlikni Ta'minlash

Kichik va o'rta biznes (KOB) yirik korporatsiyalarga qaraganda tezroq qaror qabul qilish, bozor o'zgarishlariga moslashish va yangi sohalarga kirish imkoniyatiga ega. Bu egiluvchanlik yangi ish o'rinlarining tez va dinamik paydo bo'lishiga olib keladi. Masalan, xizmat ko'rsatish, axborot texnologiyalari, qishloq xo'jaligi va turizm kabi sohalarda ko'plab yangi loyihalar asosan kichik biznes orqali amalga oshiriladi.

2. Turli Darajadagi Malakaga Ega Ishchi Kuchini Qamrab Olish

Yirik sanoat korxonalari ko'pincha yuqori malakali mutaxassislarga ehtiyoj sezsa, kichik biznes turli darajadagi malaka va tajribaga ega bo'lgan odamlarga ish imkoniyatini yaratadi. Bu xususiyat ayniqsa, birinchi ish joyini izlayotgan yoshlar, ayollar va kam ta'minlangan guruhlar uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

3. Hududiy Bandlikni Oshirish

Kichik bizneslar asosan mahalliy bozor va resurslarga tayanadi, shuning uchun ular hududlarning iqtisodiy faollashuviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shaharlardan tashqari qishloq joylarda ham kichik biznes va fermer xo'jaliklarini rivojlantirish orqali aholining bandlik darajasi sezilarli oshirilishi mumkin.

Xususiy Tadbirkorlikning Yangi Ish O'rinlarini Yaratishdagi Mexanizmlari

1. Startap Va Innovatsion G'oyalar

Zamonaviy iqtisodiyotda ayniqsa texnologik startaplar yangi ish o'rinlarining asosiy manbai hisoblanadi. Ular nafaqat to'g'ridan-to'g'ri ish joylari yaratadi, balki yordamchi sohalarni (logistika, marketing, qonuniy xizmatlar) ham rivojlantiradi.

2. Franchayzing Modeli

Franchayzing – bu tajribali biznes modelini sotib olish orqali o‘z biznesini yuritish. Bu model, ayniqsa, yangi tadbirkorlar uchun xavfni kamaytirib, muvaffaqiyatli biznes yuritish imkoniyatini beradi va har bir yangi franchise obyekti mahalliy aholi uchun ish o‘rinlari yaratadi.

3. Ijtimoiy Tadbirkorlik

Ijtimoiy muammolarni biznes yondashuvi orqali hal qilishga qaratilgan loyihalar ham bandlikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Masalan, ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish va boshqa ijtimoiy mas’uliyatli loyihalar yangi sohalar va kasblarni vujudga keltiradi.

Kichik Biznesni Qo‘llab-quvvatlashning Bandlikka Ta’siri

1. Moliyaviy Imtiyozlar va Subsidiyalar

Davlat tomonidan kichik biznesga beriladigan kreditlar, subsidiyalar va soliq imtiyozlari yangi korxonalarning paydo bo‘lishiga yordam beradi. Bu esa bevosita yangi ish o‘rinlari yaratilishiga olib keladi.

2. Ta’lim va Maslahat Xizmatlari

Tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha o‘quv kurslari, seminarlar va maslahat xizmatlari yangi biznes loyihalarining muvaffaqiyatli boshlanishini ta’minlaydi. Tajribali murabbiylar va mentoralar yordamida yangi tadbirkorlar o‘z loyihalarini xavfsizroq amalga oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

3. Infratuzilma va Texnologik Imkoniyatlar

Biznes inkubatorlari, texnoparklar va ko‘p funksiyali biznes markazlari kichik bizneslar uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Bundan tashqari, raqamlashtirish va internet imkoniyatlari hatto uyda ishlash (remote work) kabi yangi bandlik shakllarini ham yuzaga keltirdi.

Yangi ish o‘rinlarini yaratish

1. Darhol ish bilan ta’minlash – Kichik tadbirkorlik tezda ish o‘rinlari yarata oladi, ayniqsa qishloq joylarda va kichik shaharlarda.

2. Xizmat ko‘rsatish sohasini kengaytirish – Turli xil xizmatlar (ta’mirlash, transport, maishiy xizmatlar) yangi ish imkoniyatlarini yaratadi.

3. Mahalliy resurslardan foydalanish – Mahalliy xom ashyo va mahsulotlarni qayta ishlash mahalliy aholiga ish beradi.

Bandlikni oshirishning qo‘shimcha jihatlari

Mustaqil ishlash imkoniyati – Odamlar o‘z ish o‘rnini yaratishi mumkin;

Ayollar va yoshlar bandligi – Kichik biznes ayollar va yoshlar uchun moslashuvchan ish imkoniyatlari yaratadi;

Mahalliy iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash – Mahalliy iste’mol va ishlab chiqarish o‘sishi mahalliy bandlikni oshiradi.

Samaradorlikni oshirish uchun zarur shartlar

1. Qulay moliyaviy sharoitlar – Mikrokreditlar va subsidiyalar

2. Soliq imtiyozlari – Boshlang‘ich davrda soliq yukini kamaytirish;

3. Malaka oshirish – Tadbirkorlik va kasbiy ta’lim dasturlari;

4. Infratuzilmani rivojlantirish – Bozorlar, savdo maydonlari, transport.

Kichik biznes nafaqat yangi ish o‘rinlari yaratadi, balki iqtisodiyotning turli sohalarini rivojlantiradi, aholining turmush darajasini oshiradi va ijtimoiy barqarorlikka hissa qo‘shadi.

Asosiy huquqiy chegaralar

1. Litsenziyalash va ruxsatnomalar

Ko'plab ruxsatlar - ba'zi faoliyat turlari uchun ko'p bosqichli ruxsat olish jarayoni
Vaqt va moliyaviy xarajatlar - rasmiylashtirish jarayoni uzoq va qimmat bo'lishi
Davlat organlari bilan murakkab aloqalar - turli idoralar bilan ishlash qiyinligi

2. Soliq muammolari

Murakkab soliq tizimi - turli soliq turlari va hisobotlar
Soliq yukining og'irligi - kichik biznes uchun soliqlar nisbatan yuqori
Nazorat organlarining tekshiruvlari - ko'p hollarda haddan tashqari tekshiruvlar

3. Mehnat munosabatlari

Xodimlarni rasmiylashtirish - sug'urta, mehnat shartnomasi majburiyatlari
Mehnat qonunchiligi - murakkab mehnat qonunlari va qoidalar
Ish haqi va imtiyozlar - minimal ish haqi, ta'tillar, kasallik vaqtidagi to'lovlar

Muammolar va to'siqlar

1. Birokratik to'siqlar

Hujjatlarning ko'pligi - har bir amaliyot uchun ko'p hujjatlar talab qilinishi
Davlat xizmatlarining samaradorligi pastligi - uzoq kutish vaqti, korrupsiya ehtimoli
O'zgaruvchan qonunchilik - tez-tez o'zgaradigan qoidalar va qonunlar

2. Moliyaviy cheklolar

Kredit olish qiyinligi - kafolat va garov talablari
Banklar bilan munosabatlar - yuqori foiz stavkalari, qat'iy shartlar
Boshlang'ich kapital etishmasligi - davlat yordamining cheklanganligi

3. Raqobat muammolari

Monopoliyalar va yirik kompaniyalar - ular bilan raqobatlasha olmaslik
Noqonuniy raqobatchilar - "ko'krak" biznes va soliqdan qochuvchilar
Davlat buyurtmalariga kirish cheklavlari - tenderlar uchun talablar qattiqligi

Yechimlar va takliflar

1. Qonunchilikni soddalashtirish

"Bir oyna" tamoyili - barcha hujjatlarni bir joyda rasmiylashtirish
Litsenziyalarni kamaytirish - faqat zarur sohalarida saqlab qolish
Soliq imtiyozlari - yangi tadbirkorlar uchun boshlang'ich davrda soliq imtiyozlari

2. Institutsional yordam

Tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash markazlari - bepul maslahat va yordam
Majburiyatlar bo'yicha maslahat xizmatlari - huquqiy maslahatlar
Arbitraj va shikoyat mexanizmlari - davlat organlari bilan muammolarni hal qilish

3. Moliyaviy yordam

Davlat kafolatlari - bank kreditlari uchun kafolatlar
Grantlar va subsidiyalar - ayrim loyihalar uchun davlat grantlari
Mikrokredit dasturlari - kichik miqdordagi kreditlar

2025-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, respublikada faoliyat ko'rsatayotgan tadbirkorlik subyektlari soni 390 898 tani tashkil etdi. Hududlar kesimida ularning soni quyidagicha:

- Toshkent shahrida — 86 504 ta;

- Toshkent viloyatida — 35 242 ta;
- Samarqand viloyatida — 34 553 ta;
- Farg‘ona viloyatida — 31 824 ta;
- Buxoro viloyatida — 25 899 ta;
- Qashqadaryo viloyatida — 24 595 ta;
- Andijon viloyatida — 23 169 ta;
- Xorazm viloyatida — 23 117 ta;
- Namangan viloyatida — 22 037 ta;
- Qoraqalpog‘iston Respublikasida — 20 371 ta;
- Surxondaryo viloyatida — 19 461 ta;
- Navoiy viloyatida — 18 509 ta;
- Jizzax viloyatida — 15 640 ta;
- Sirdaryo viloyatida — 9 977 ta.

Qayd etilishicha, 2023-yilning 1-iyulida mamlakatdagi tadbirkorlik subyektlari soni 414 651 tani, 2022-yilning mos davrida esa 497 293 tani tashkil etgan. O‘tgan yili ular soni 82 642 taga kamaygan bo‘lsa, joriy yilda 23 753 taga qisqardi.

Faoliyat ko‘rsatayotgan kichik biznes subyektlari to‘g‘risida ma’lumotlar

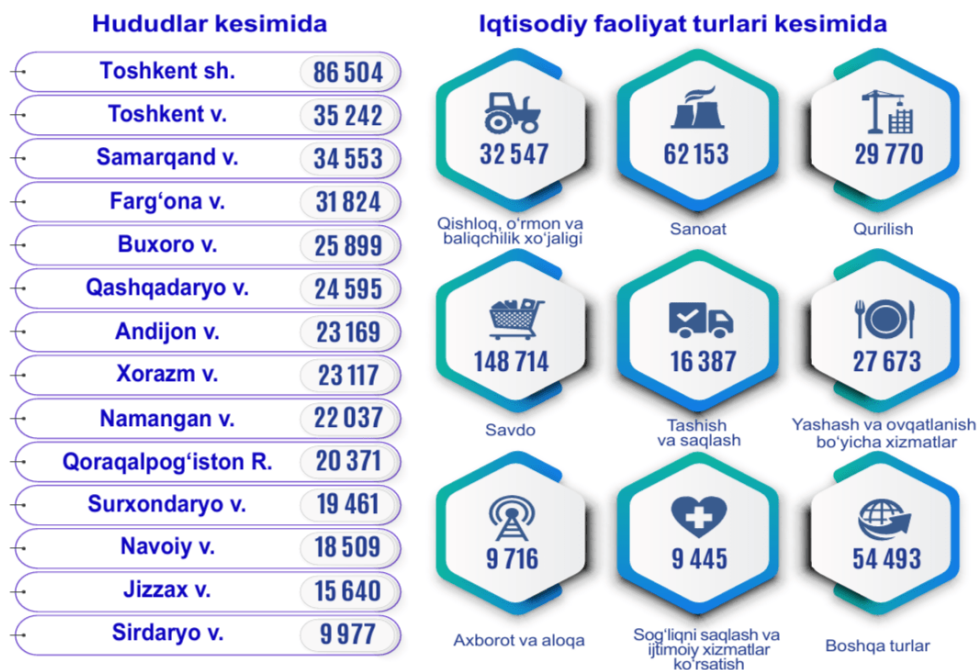
2024-yil 1-iyul holatiga ko‘ra, birlikda

Yillar kesimida soni

Infografika: Statistika agentligi

Hozirda faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlarining 387,1 mingtasi kichik korxona va mikrofirmalar hisoblanadi. Shundan 148 714 tasi (38 foiz) savdo, 62 153 tasi (15,9 foiz) sanoat, 32 547 tasi (8,3 foiz) qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligi, 29 770 tasi (7,6 foiz) qurilish, 27 673 tasi (7,1 foiz) yashash va ovqatlanish bo‘yicha xizmatlar yo‘nalishidagi korxonalar tashkil etadi.

Infografika: Statistika agentligi

Agentlik tahliliga ko'ra, O'zbekistondagi har uchinchi korxona savdo sohasida faoliyat yuritadi. Ularning 148 mingtasi (99,5 foizi) kichik biznes subyektlaridir.

XULOSA

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik aholining bandligini oshirishning asosiy yo'nalishi hisoblanadi. U nafaqat yangi ish o'rinlarini yaratish, balki mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirish, ayollar va yoshlarni ish bilan ta'minlash, turli xizmatlar sohasini kengaytirish orqali barqaror rivojlanishga hissa qo'shadi. Biroq, bu sohani yanada rivojlantirish uchun bir qator to'siqlarni bartaraf etish zarur. Bunga qiyin va ko'p bosqichli litsenziyalash jarayonlari, murakkab soliq tizimi, kredit olishdagi qiyinchiliklar va ko'p hollarda haddan tashqari birokrtatik talablar kiradi. Shuningdek, raqobatdosh bo'lmagan bozor sharoitlari va noqonuniy faoliyat yurituvchi subyektlar kichik biznesning o'sishiga to'sqinlik qilmoqda. Samarali yechimlar qatoriga qonunchilikni soddalashtirish, "bir oyna" tamoyilini keng joriy etish, yangi tadbirkorlar uchun soliq imtiyozlari va boshlang'ich davrda davlat kafolatlangan moliyaviy yordamlarni kiritish muhimdir. Bundan tashqari, tadbirkorlar uchun huquqiy maslahat xizmatlarini kengaytirish va davlat organlari bilan o'zaro munosabatlarni aniq tartibga solish bandlikni oshirishda kichik biznesning rolini kuchaytiradi. Xulosa qilib aytganda, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va uni rivojlantirish uchun qulay iqtisodiy va huquqiy muhitni shakllantirish nafaqat yangi ish o'rinlari yaratilishini ta'minlaydi, balki mamlakatning umumiy iqtisodiy taraqqiyotiga ham katta himoyasi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi Qonuni (01.01.2021)
2. "Kichik biznes subyektlarini qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 15-martdagi 139-son qarori
3. Jahon banki: "Doing Business 2020: O'zbekistonda biznes muhiti" (Washington, 2020)
4. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO): "Small and Medium Enterprises and Employment" (Geneva, 2021)
5. Yevropa Ittifoqi: "Support Programs for SME Development in Central Asia" (Brussels, 2021)

6. Karimov, A.A. “O‘zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlikning rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari” // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali, 2021, №2, bet. 45-58.
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasining “O‘zbekiston raqamlarda 2023” statistik to‘plami (Toshkent, 2023)
8. Davlat soliq qo‘mitasining “Tadbirkorlik subyektlari faoliyati statistikasi” (2022 yil hisobotlari)
9. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi: “Kichik biznes monitoringi va tahlili 2022-2023” (Toshkent, 2023)
10. “Yangi tadbirkorlar uchun qo‘llanma: biznesni qanday boshlash kerak” (O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash agentligi, 2022)
11. Smith, J. “Entrepreneurship and Job Creation in Transition Economies” // Journal of Economic Studies, Vol. 48, Issue 5, 2021.